

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA RAQAMLI MEDIAMADANIYATNI SAMARALI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Narmanov Alisher Xasanovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Fakultetlararo ijtimoiy fanlar” kafedrası
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda raqamli mediamadaniyatni samarali shakllantirishning pedagogik mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Raqamli transformatsiya sharoitida pedagog kadrlarning media va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, baholash hamda undan mas’uliyatli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishning dolzarbligi yoritilgan. Shuningdek, raqamli ta’lim texnologiyalari, interfaol metodlar, media ta’lim yondashuvlari va innovatsion pedagogik vositalar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli mediamadaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish, raqamli ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritish hamda media xavfsizlik va axborot madaniyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, raqamli mediamadaniyat, media savodxonlik, pedagogik mexanizmlar, raqamli kompetensiya, media ta’lim, axborot madaniyati, tanqidiy fikrlash, raqamli ta’lim texnologiyalari, innovatsion pedagogika.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЦИФРОВЫХ МЕДИА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Чирчикский государственный педагогический университет, Межфакультетская кафедра социально-гуманитарных наук доктор философии (PhD) педагогических наук

АННОТАЦИЯ: В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения рассматриваются педагогические механизмы эффективного формирования цифровой медиакультуры у будущих учителей. Освещается актуальность развития медиаинформационной и цифровой компетентности будущих педагогов в условиях цифровой трансформации образования, а также формирования у них навыков критического мышления, анализа, оценки и ответственного использования информации. Кроме того, обоснованы педагогические механизмы развития цифровой медиакультуры будущих учителей на основе цифровых образовательных технологий, интерактивных методов, подходов медиаобразования и инновационных педагогических средств. Результаты исследования способствуют повышению профессиональной компетентности будущих учителей, их эффективной деятельности в цифровой образовательной среде, а также укреплению медиабезопасности и информационной культуры.

Ключевые слова: будущий учитель, цифровая медиакультура, медиаграмотность, педагогические механизмы, цифровая компетентность, медиаобразование, информационная культура, критическое мышление, цифровые образовательные технологии, инновационная педагогика.

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR EFFECTIVELY FORMING A CULTURE OF DIGITAL MEDIA IN FUTURE TEACHERS

Chirchik State Pedagogical University, Interfaculty Department of Social and Humanitarian Sciences, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

ABSTRACT: This article examines the pedagogical mechanisms for the effective development of digital media culture among prospective teachers from both theoretical and practical perspectives. It highlights the importance of developing media and digital competence in future teachers within the context of the digital transformation of education, as well as fostering critical thinking, information analysis, evaluation, and the responsible use of information. Furthermore, the study substantiates pedagogical mechanisms for enhancing the digital media culture of prospective teachers through the integration of digital educational technologies, interactive teaching methods, media education approaches, and innovative pedagogical tools. The findings contribute to improving the professional competence of prospective teachers, enhancing their effectiveness in digital learning environments, and strengthening media security and information culture.

Keywords: prospective teachers, digital media culture, media literacy, pedagogical mechanisms, digital competence, media education, information culture, critical thinking, digital educational technologies, innovative pedagogy.

Kirish. Bo'lajak o'qituvchilarda raqamli mediamadaniyatni samarali shakllantirish pedagogik mexanizmlarning mavjud bo'lishi bilan bir qatorda, ularni amalga oshirish uchun zarur tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashni ham talab etadi. Chunki raqamli mediamadaniyat ta'lim mazmuni, metodik faoliyat, raqamli muhit, texnologik vositalar, pedagogik hamkorlik va nazorat jarayonlari o'zaro muvofiq tashkil etilgandagina barqaror kasbiy-pedagogik sifat sifatida shakllanadi. Shu ma'noda tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar raqamli mediamadaniyatni shakllantirish jarayonining tashqi muhiti, moddiy-texnik asosi, metodik ta'minoti, pedagogik boshqaruvi va xavfsiz faoliyat me'yorlarini belgilaydi.

Adabiyotlar sharhi:

Raqamli mediamadaniyatni shakllantirishning birinchi muhim sharti raqamli ta'lim infratuzilmasining mavjudligidir. Oliy ta'lim muassasasida barqaror internet tarmog'i, zamonaviy kompyuterlar, multimedia jihozlari, interaktiv doskalar, elektron kutubxona, LMS platformalari, onlayn darslar va mustaqil ta'limni tashkil etishga mo'ljallangan raqamli maydonlar bo'lishi zarur. Raqamli infratuzilma bo'lmasa, mediakontent tahlili, elektron resurslar bilan ishlash, AI vositalaridan foydalanish, onlayn muhokama va raqamli portfolio kabi faoliyat turlari epizodik va tasodifiy xarakterga ega bo'lib qoladi. Shu sababli raqamli mediamadaniyatni shakllantirishda texnik baza ta'lim jarayonining yordamchi qismi emas, balki uni maqsadli tashkil etishning zarur sharti sifatida qaralishi lozim. Xorijiy tadqiqotlarda ham raqamli resurslar ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lsa-da, ulardan samarali foydalanish maxsus shart-sharoitlar va pedagogik siyosat bilan bog'liqligi ta'kidlanadi. L.Boyeskens va A.Echazarra raqamli texnologiyalar o'qitish va o'rganishni chuqur o'zgartirish salohiyatiga ega ekanini qayd etib, raqamli resurslardan foydalanishda maktab infratuzilmasi, o'qituvchi amaliyoti va ta'lim siyosati o'zaro bog'liq holda tahlil qilinishi zarurligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilar raqamli mediamadaniyatini rivojlantirishda ham texnologiyani alohida vosita sifatida emas, balki infratuzilma, metodika, o'qituvchi tayyorgarligi va ta'lim boshqaruvi bilan bog'liq yaxlit pedagogik sharoit sifatida qarash zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi: Ikkinchi muhim shart professor-o'qituvchilarning raqamli tayyorgarligi va metodik kompetentligidir. Bo'lajak o'qituvchida raqamli mediamadaniyatni

shakllantirish uchun avvalo oliy ta'lim muassasasida dars berayotgan professor-o'qituvchining o'zi raqamli resurslar, mediakontent, LMS platformalari, interaktiv vositalar, AI imkoniyatlari, raqamli etika va akademik halollik talablarini pedagogik maqsadga muvofiq qo'llay olishi kerak. Professor-o'qituvchi raqamli texnologiyadan faqat taqdimot yoki fayl almashish vositasi sifatida foydalansa, talabada ham raqamli mediamadaniyat yuzaki shakllanadi. Aksincha, o'qituvchi raqamli resursni tanlash, tahlil qilish, moslashtirish, xavfsiz foydalanish va refleksiv baholashni o'z amaliyotida ko'rsatsa, talabalar uchun kasbiy namuna yaratiladi.

Uchinchi shart raqamli mediamadaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv-metodik ta'minotning mavjudligidir. Bu ta'minot o'quv dasturlari, sillabuslar, amaliy mashg'ulotlar ssenariylari, mustaqil ta'lim topshiriqlari, keyslar, mediamatn tahlili namunalari, raqamli resurslar ro'yxati, Aidan foydalanish bo'yicha tavsiyalar, akademik halollik bo'yicha yo'riqnomalar va baholash rubrikalarini o'z ichiga olishi lozim. Metodik ta'minot mavjud bo'lmagan holda raqamli mediamadaniyatni shakllantirish ayrim o'qituvchilarning shaxsiy tashabbusiga bog'lanib qoladi. Shuning uchun mazkur jarayon institutsional darajada rejalashtirilishi, o'quv-metodik hujjatlarda aks etishi va fanlar mazmuni bilan uyg'unlashtirilishi zarur.

To'rtinchi shart xavfsiz raqamli muhitni ta'minlash bilan bog'liqdir. Bo'lajak o'qituvchilar raqamli muhitda ishlash jarayonida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavflardan saqlanish, zararli kontentni farqlash, feyk axborotni aniqlash, onlayn muloqotda kasbiy masofani saqlash va raqamli etika talablariga rioya qilishni o'rganishi lozim. Oliy ta'lim muassasasida xavfsiz raqamli muhit yaratish texnik himoya vositalari bilan birga, talabalarga raqamli xavflar haqida tushuncha berish, onlayn faoliyat qoidalarini belgilash va shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash madaniyatini shakllantirishni ham qamrab oladi. Bu shart raqamli mediamadaniyatning axloqiy va huquqiy asoslarini mustahkamlaydi.

Beshinchi shart akademik halollik siyosati va Aidan mas'uliyatli foydalanish me'yorlarini aniq belgilashdir. Sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayoniga keng kirib kelishi talabalarining mustaqil ishi, yozma topshiriqlari, taqdimotlari va loyihalarida yangi imkoniyatlar bilan birga yangi xavflarni ham yuzaga chiqarmoqda. Shu sababli oliy ta'lim muassasasida Aidan foydalanishda ochiqlik, manba ko'rsatish, natijani tekshirish, plagiatning oldini olish, mualliflik huquqini hurmat qilish va shaxsiy mehnat ulushini saqlash bo'yicha aniq talablar belgilanishi zarur. Akademik halollik siyosati talabada raqamli muhitda halol, mas'uliyatli va shaffof faoliyat yuritish madaniyatini shakllantiradi.

Tahlil va natijalar: Raqamli mediamadaniyat faqat auditoriya mashg'ulotlarida shakllanmaydi; u talabaning mustaqil izlanishi, elektron resurslar bilan ishlashi, mediakontent tahlil qilishi, raqamli mahsulot yaratishi, AI natijalarini tekshirishi va o'z mediaxulqini baholashi jarayonida mustahkamlanadi. Shuning uchun talabalarga mustaqil raqamli loyihalar, mediaportfolio, onlayn kurslar, elektron resurslar banki, virtual muhokamalar va refleksiv hisobotlar orqali o'z ustida ishlash imkoniyati berilishi lozim. Bunday sharoit talabani passiv qabul qiluvchi emas, balki raqamli muhitda mustaqil harakat qiluvchi pedagogik subyekt sifatida shakllantiradi.

Bo'lajak o'qituvchi raqamli mediamadaniyatni faqat oliy ta'lim auditoriyasida emas, balki maktab muhitida, o'quvchilar bilan ishlash jarayonida, dars va tarbiyaviy faoliyatda qo'llab ko'rishi zarur. Pedagogik amaliyot davomida talabalar raqamli resurslardan darsda foydalanish, mediakontent asosida topshiriqlar tuzish, o'quvchilarning axborot xavfsizligiga oid bilimini oshirish, onlayn muloqot madaniyatini saqlash va AI vositalaridan pedagogik maqsadda foydalanish bo'yicha amaliy tajribaga ega bo'ladi. Bu shart raqamli mediamadaniyatning real kasbiy faoliyat bilan bog'lanishini ta'minlaydi.

Raqamli mediamadaniyatni shakllantirish natijalarini baholamasdan turib, pedagogik ta'sir

samaradorligini aniqlash qiyin. Shuning uchun talabalarning raqamli resurslar bilan ishlashi, mediakontentni tahlil qilishi, onlayn muloqoti, AIdan foydalanishi, akademik halollikka rioya qilishi va o'z faoliyatini refleksiv baholashi muntazam kuzatib borilishi lozim. Monitoring test, amaliy topshiriq, raqamli portfolio, o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash, refleksiv kundalik va pedagogik amaliyot hisobotlari orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu jarayon kamchiliklarni o'z vaqtida aniqlash va ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarda raqamli mediamadaniyatni rivojlantirish pedagogik mexanizmlar va tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarning o'zaro uyg'unligi asosida samarali amalga oshadi. Ta'limiy-mazmuniy mexanizm raqamli mediamadaniyatga oid bilim, tushuncha va qadriyatlarni o'quv fanlari, mustaqil ta'lim hamda pedagogik amaliyot mazmuniga kiritishni ta'minlasa, metodik mexanizm ushbu mazmunni keys-tahlil, mediamatn tahlili, loyiha, veb-kvest, raqamli portfolio, AI natijalarini tahlil qilish va mediakontent yaratish kabi faol metodlar orqali amaliylashtiradi. Raqamli ta'lim muhiti va texnologik vositalardan foydalanish mexanizmi LMS platformalari, elektron resurslar, interaktiv maydonlar, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellekt imkoniyatlarini pedagogik maqsadga bo'ysundirsa, pedagogik hamkorlik mexanizmi professor-o'qituvchi, talaba, amaliyot rahbari, maktab o'qituvchisi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro faollik, tajriba almashish va raqamli muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Ushbu mexanizmlar raqamli infratuzilma, metodik ta'minot, xavfsiz raqamli muhit, professor-o'qituvchilarning raqamli tayyorgarligi, akademik halollik siyosati, mustaqil raqamli faoliyatni qo'llab-quvvatlash, pedagogik amaliyot bilan integratsiya va muntazam monitoring kabi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar bilan ta'minlanganda yaxlit pedagogik tizimga aylanadi. Natijada raqamli mediamadaniyat bo'lajak o'qituvchining raqamli muhitda ongli, tanqidiy, mas'uliyatli, axloqiy va pedagogik maqsadga muvofiq faoliyat yuritishini ta'minlaydigan kasbiy sifat sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 06.10.2020.
2. Tomczyk Ł. Digital competence among pre-service teachers: A global perspective on curriculum change as viewed by experts from 33 countries // Evaluation and Program Planning. – 2024. – Article 102449. – DOI: 10.1016/j.evalprogplan.2024.102449.
3. Gilishtaganova O.M. Bo'lajak o'qituvchilar uchun raqamli kompetensiyalarning ahamiyati // Science Shine. – 2025. – Issue 13(48), Vol. 1.
4. Hafizov A. Professional ta'lim muassasalari maxsus fan o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish metodikasi // Academic Research in Modern Science. – 2025. – T. 4, № 26.